
TIETEELLINEN ELÄMÄ

AARON Swartz syntyi 1986 ja teki itsemurhan 26-vuotiaana 11.1.2013. Tämä todellinen strategisen huippuosaamisen keskittymä oli jo teininä mukana kehittämässä ilmiöitä, joita ehkä pidämme jo itsestään selvinä tietoverkossa – esimerkiksi RSS:ää (eli feedejä tai syötteitä) ja Creative Commons -lisenssejä. Parhaiten Aaron Swartz tunnetaan kuitenkin siitä, miten hän pyrki tuomaan tietoa julki. Hän latasi valtavat määrät yhdysvaltalaisia oikeustapauksia ja pani ne avoimesti saataville verkkoon. Lisäksi hän oli mukana pysäyttämässä lakia, jonka tarkoitus oli lopettaa verkkopiratismi (SOPA, Stop Online Piracy Act). Swartz rakensi Open Library -järjestelmän (openlibrary.org). Se on globaali kirjastoluettelo, joka sisältää mahdollisuuksien mukaan myös itse kirjat. (Open library ei ole sama kuin tutkijan kannalta korvaamaton Library Genesis, entinen library.nu, jonka kanssa Swartzilla ei ollut tekemistä.)

JSTOR (Journal Storage) on lähinnä tieteellisiä lehtiartikkeleita sisältävä voittoa tavoittelematon palvelu, jota ainakin melkein kaikki ihmistieteilijät käyttävät säännöllisesti. Se myy lehtivalikoimia, joista kaikkia ei ole edes parhailla Suomen yliopistokirjastoilla. Vuodesta 2010 alkaen Swartz latasi MIT:n (Massachusetts Institute of Technology) kampuksella JSTORista lähes viisi miljoonaa artikkelia. Kun asia tuli ilmi ja JSTOR ja MIT olivat haastamassa Swartzia oikeuteen, tämä palautti lataamansa aineiston. Myös JSTOR luopui syyteistä, mutta MIT jatkoi oikeusprosessia. Oikeudenkäynti piti järjestää keväällä, ja Swartzille ennakoitiin jopa yli 50 vuoden vankilatuomiota. Swartzin itsemurhan jälkeen MIT:n rehtori esitti julkisen surunvalittelun-

sa ja nimesi tietojenkäsittelytieteen professori Hal Abelsonin johtamaan selvitystä siitä, mikä oli MIT:n rooli Swartzin itsemurhassa. Tätä kirjoitettaessa Abelsonin selvitystyö on vielä kesken, mutta Yhdysvaltain oikeusministeri Eric Holder puolusti äskettäin syyttäjän toimintaa Swartzin tapauksessa.

Tämä puolustus on hämmäntävä, koska Swartzin ”rikos” vaikuttaa varsin lievältä ennakoituun tuomioon nähden. MIT:n kampuksella JSTORin valikoima on vapaasti käytettävissä, toisin kuin esimerkiksi Suomen kampuksilla, ja Swartz siis latasi tiedostot laillisesti. Lisäksi hän palautti materiaalin oikeusproessin uhatessa eikä levittänyt sitä verkossa. Esimerkiksi Suomessa JSTORin valtavan aineiston käyttöä haittaa merkittävästi se, että palvelun yhteen keräämät tieteelliset julkaisut kuuluvat monien eri lisenssien piiriin, eikä yliopistoilla ole varaa maksaa niistä kuin murto-osa. Swartzin tapaus tuokin pintaan sen julkisessa keskustelussa melko vähän käsitellyn nykyisen yliopistoelämän piirteen, että kaupalliset kustantajat tekevät voittonsa (erityisesti Euroopassa) julkisella rahalla rahoitettujen tutkijoiden työvoimalla ja myyvät tuotteensa julkisella rahalla rahoitetuille kirjastoille. Elektronisen aineiston lisenssien suhteen tämä mekanismi on erityisen tehokas, koska toisin kuin paperijulkaisujen tapauksessa sähköisen aineiston omistus ei siirry yliopistokirjastoille, vaan aineistojen käytöstä on maksettava vuosittain. Koska yliopistossa tehtävän tutkimuksen elinehtoja on sekä tuon materiaalin saatavuuden takaaminen että sen (kustantajan näkökulmasta katsoen käytännöllisesti ilmainen) tuottaminen, on mekanismi aukoton. Aaron Swartz pyrki tuomaan näkyväksi tämän aukon. Mitä seuraavaksi?

OPETUSMINISTERIÖ kaavaili viime syksynä muutosta yliopistolain 7 pykälään, jossa säädel-
lään ns. koulutusvastuusta eli siitä, mitä tut-
kintoja missäkin yliopistossa ja korkeakoulussa
voidaan suorittaa. Voimassa olevan lain mukaan
”siitä, mitä koulutusohjelmia kussakin yliopis-
tossa on, säädetään yliopistojen esityksestä
opetusministeriön asetuksella.” Lakiesityksen
mukaan yliopistojen autonomian lisäämiseksi
”yliopistolakia ehdotetaan muutettavaksi siten,
että yliopistojen koulutusvastuiden täsmentä-
minen opetus- ja kulttuuriministeriön asetuk-
sella ei edellyttäisi yliopiston esitystä”. Tällä
oletuksella yliopistojen autonomia lisääntyisi,
jos se ei enää saisi itse päättää, mitä koulutus-
ohjelmia tarjoaa, vaan ministeriö päättäisi siitä.
Tällaisen ristiriidan kirjoittaminen lakitekstiin
kertoo joko häkellyttävän huonosta logiikasta
tai tahallisesta porsaanreikien rakentamisesta
– tai siitä, että puhe yliopistojen autonomian
lisäämisestä on osittain silmänlumetta. Yli-
opistot tyrmäsivät lakiesityksen, ja sen takia
opetusministeriö ei esittänyt lakia hallitukselle
eikä eduskunnalle.

Opetusministeriötä ei kuitenkaan hevil-
lä lannisteta. Lakiesitys on tulossa uudelleen
käsittelemään, sillä ministeriö tosiaankin haluaisi
itselleen enemmän koulutusvastuuta, jotta voi-
si näyttää, miten yliopistot voisivat paremmin

”vastata yhteiskunnan osaamistarpeisiin, tieteen
muutoksiin sekä profiloitua vahvuusalueilleen”.
tiede & edistyksen kuuleman mukaan ministeriö
on neuvotellut rehtorien ja vararehtorien kans-
sa ja löytänyt näitä tyydyttävän uuden muo-
toilun. Kiistanalainen kohta, jonka mukaan
koulutusvastuu on vain ministeriöllä, on nyt
muuttunut sellaiseen muotoon, että ministeriö
päättää yliopistojen kanssa koulutusvastuusta.
Tämä on tietysti harmillisen löysä muotoilu,
sillä käytännössä on ihan eri asia, tulkitaanko
”yliopistoksi” tässä yhteydessä rehtori, hallitus
vai itse oppiaineet. Oli miten oli, alkuperäiseen
lakiin verrattuna uusi esitys merkitsee sekin
yliopistojen autonomian olennaista heikentä-
mistä, sillä aloite koulutusvastuun muuttami-
sesta ei enää ole yliopistolla, vaan se voi olla
myös ministeriöllä. Voi edelleen kuvitella, että
jos ministeriö katsoo, että jonkin pienen alan
opettaminen useissa yliopistoissa on ”kansan-
talouden” kannalta kannattamatonta, sillä on
paljon mahdollisuuksia vaatia pienten yksiköi-
den alasajoja ja yhdistämistä huolimatta siitä,
etteivät nämä paikallisen yliopistoyhteisön sil-
missä ole ollenkaan hyödyttömiä.

T & e toivoo, että yliopistot ja kansanedus-
tajat pysyvät valppaina lain käsittelyn mittaam ja
varjelevat sitä vähää mitä nykyisen yliopistolain
perusteella yliopistojen autonomiasta on jäljellä.